

Воротинцева Н. О.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
natalochka280901@gmail.com

Науковий керівник:
д. філос. н., проф. Іщук Н. В.,
професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини
НМУ імені О. О. Богомольця

МОРАЛЬНЕ ЗЛО КРИЗЬ ПРИЗМУ МЕДИЦИНИ ТА РЕЛІГІЇ

Дихотомія добра і зла є класичним діалектичним парадоксом, що відображається в різних філософських роздумах. Спроби осмислення феномену зла займає особливе місце в дискусіях, які тривають за двома основними напрямками: тлумачення зла як самостійної, субстанційної (такої, що має власного носія) альтернативи добру та розуміння зла як відсутності добра, а саме, порожнечі, заповненої мороком. Межі зла рухливі. Тому існують різноманітні способи його класифікації. Наприклад, сучасний фінський дослідник Тармо Куннас виокремлює такі різновиди зла: абсурдне, моторошне, хворе, харизматичне, “під маскою добра”, секуляризоване тощо [1]. Попри це найбільш відомою в дослідницькому середовищі є класифікація зла за джерелом виникнення і способом реалізації виокремлюють категорії фізичного, соціального і морального зла. Фізичне зло виявляється у хворобах, старості, смерті, стихійних лихах, стисліше, у деструктивних впливах природного середовища на людину. Соціальне зло виражається у дисгармонійних соціальних відносинах. Його різновидами є війни, безробіття, наркоманія, злочинність, теракти тощо. Соціальне і моральне зло взаємообумовлені. Так, наприклад, агресивне соціальне середовище сприяє становленню дезадаптивних та/або агресивних особистостей, які і собі створюють благодатний ґрунт для функціонування цього середовища.

Щодо морального зла, то це зло як результат вільного вибору, більш точно, зло, яке людина обирає сама. Воно функціонує в двох формах – *ворожості (агресії) і нестриманості (розбещеності)* [3]. Якщо ворожість втілюється в намаганні насильницького панування особистості над іншими людьми й оточуючим світом, то нестриманість – у втраті контролю над власними імпульсами і небажанні чинити опір зовнішньому деструктивному тиску.

Якщо в гуманітарних науках зло є етичною категорією, що втілює деструктивне начало, то в медицині слово «зло» майже не використовується, поступаючись етично нейтральним поняттям: наприклад, патологія, хвороба, смерть. Медицина апелює до об'єктивних характеристик того чи того явища, коли під захворюванням розуміють морфологічні, фізіологічні, психічні зміни в організмі людини в результаті яких порушується його нормальне функціонування. Такі явища можуть бути незворотними або зворотними; однократними, циклічними чи статичними; гострими чи хронічними, смертельними чи сумісними із життям. Зло, або девіантна поведінка, є проявом (симптомом) розладів особистості, патологічних змінених станів

свідомості, вад емоційно-вольової сфери пацієнта тощо. Тактичні допоміжні заходи ґрунтуються на блокуванні цих симптомів з подальшою розробкою стратегії допомоги хворій людині.

Найчастіше з виявами морального зла доводиться мати справу медичній психології, оскільки так звані ворожість і розбещеність мають спільне походження – несвідоме. Як відомо, психіка людини представлена несвідомою і свідомою частинами межа між якими окреслюється можливостями здійснювати вольові акти [2]. Здійсненню вольових актів передує чітке усвідомлення і оцінювання ситуації. Так, згідно зі шкалою Глазго, максимально функціонуючу свідомість належить характеризувати як «ясну». У вузькому сенсі така методика уможлиблює об'єктивне дослідження морфофункціонального стану організму. В широкому сенсі вона спрощує оцінку наявності чи відсутності звуження свідомості, вичерпання емоційного ліміту, зменшення об'єму пам'яті, рівня емпатії, виснаження тощо. Такі характеристики проявляються у порушенні збалансованості нейромедіаторів і інших біологічно активних речовин і в деяких випадках структурних змінах нейронних мереж. В дискурсі етики кожен з цих станів має певний поведінковий прояв. Не намагаючись назвати всі, перерахуємо лише деякі: емоційна холодність і нечутливість, байдужість, агресія, ненависть до себе і (або) до світу.

Така компонента свідомості, як воля є визначальним чинником вибору людини між добром і злом. Попри це з позицій медичної науки вольовий акт не завжди є предметом вибору людини. До прикладу, вольові функції порушені при недорозвиненості скроневих відділів мозку. Якщо ж говорити про норму, то несвідомим залишається те, що не піддається безпосередньому виявленню, виокремленню й керованості – універсальні явища в особистісній формі. Так, наприклад, бажання отримувати задоволення чи захищати себе є компетенцією загальнолюдського несвідомого, яке в психіці кожної особистості воно набуває персональних форм. Отже, агресія і розпуценість крізь призму медицини можуть бути або наслідком органічних уражень мозку, або результатом впливу на мозок певних психоактивних речовин, або результатом перебування людини в стані афекту тощо, втілених в казуальній формі. Від зворотного, моральне добро, більш точно, людські чесноти корелюються із ментальним здоров'ям і соціальним благополуччям людини.

Слід зауважити, що зміни нейрогуморальної регуляції пацієнта в переважній більшості випадків зменшують, але не унеможливлюють свободу його вибору. Найважливішим в цій ситуації є те, щоб пацієнт усвідомлював наявність проблеми зі здоров'ям і мав мотивацію до одужання. Існування різноманітних методів терапії хворобливих станів зумовлює можливість вибору траєкторії лікування.

Релігійна етика, як і медицина, досліджує ментальне підґрунтя морального зла, концентруючись на оцінці результату реалізації психічних імпульсів. Серед основних етичних концепцій походження морального зла є такі три: 1. *зло як незнання*, 2. *зло як дисгармонії вищих та нижчих психічних функцій*, 3. *зло як вроджена зіпсованість душі*. Ці три концепції кореспондуються з такими пороками, як *невігластво, слабкість та спотворення душі*.

Визначення морального зла у релігійних вченнях різних конфесій і у концепціях окремих теологів мають власну специфіку. Субстанціалістська концепція зла його джерелом вважає диявола, який є протилежністю Бога як втілення добра. Інша ідея полягає в тому, що диявол не є корінням зла, а лише спонукає до нього. Точкою перетину цих двох концепцій є визнання зла продуктом вільного вибору людини, ушкодженої первородним гріхом.

Первородний гріх став моментом втрати людиною святості, вільного спілкування з Богом й водночас дозволив їй бачити різницю між добром і злом. Ідея дуалізму особистості пропонує схему постійного протистояння сил всередині людської душі, яка поперемінно перебуває то на боці добра, то на боці зла. Наприклад, Св. Августин вроджене прагнення до зла вважав наслідком первородного гріха, який породив слабкість людської волі й відсутність знань про добро та зло. І. Кант окреслив спотворення душі у трьох проявах – слабкості волі, недобросовісності й бажанні робити добро задля досягнення власної мети. Зіпсованість душі не є стигмою, а лише результатом легкодухості і неможливості протистояти диявольським спокусам. виправлення душевного падіння відбувається через здійснення Божих заповідей і послаблення гріховної частини через самоконтроль. Очевидно, що йдеться про свободу волі, причому в її загальноприйнятому значенні як здатність обирати, створюючи баланс між бажаним і належним.

Стисло підсумовуючи, якщо медична точка зору констатує стан психіки, властивий аморальній поведінці, то релігія привносить його теологічно-етичну оцінку. Відповідними станами порушення цілісності людської особистості є, з одного боку, девіантна поведінка (медичний аспект), а з другого боку, моральне падіння (теологічний аспект). Відповідними станами відновлення цілісності людської особистості в медицині є реабілітація й одужання, а в релігії – звернення до Бога й моральне зростання. Спільним є й те, що як пацієнт звертається до медичного працівника із сформованим запитом, так і будь-яка людина може відчути потребу спілкування з Богом. В релігійних концепціях, як і в секулярних, керманичем реалізації імпульсів виступає воля. Її характеристики оцінюються як слабкість чи сила. Слабкість волі є вадою, що й породжує агресію і розпущеність. Цілісні особистості володіють сильною волею, що спонукає їх до добра. І в першому, і в другому випадках дисбаланс волі, інтелекту, почуттів тощо коригується вищими сенсами. Попри те, що медицина і релігія апелюють до різних сенсів, вони ґрунтуються на потужних ціннісних орієнтирах, спроможних мінімізувати деструктивні впливи людської природи і навколишнього світу й сприяти розв'язанню етичних дилем.

Література:

1. Куннас Т. Зло. Розкриття сутності зла у літературі та мистецтві. 2015. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; К.: Ніка-Центр.- 288 с.
2. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. 2000. – URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/875/Maksimenko_S.D._Zagal%27na_psihologiya.pdf
3. Скворцов А.А. Етика.2015. – URL: https://stud.com.ua/38703/etika_ta_estetika/etika